

Rubûbiyyet*

H. A. Ali
Çev. Dr. Aydın TOPALOĞLU**

Rubûbiyyet terimi Sâmi dillerinde, çeşitli kelimelerin ortak kökü olan ‘Rab’ kelimesinden türemiştir. İbranice, Süryanice ve Arapça’da ‘Rab’ kelimesi besleyip büyüten ya da yiyecek ihtiyaçlarını karşılayan anlamlarına gelmektedir. Beslenme ihtiyacı insan hayatının temel ihtiyaçlarından olduğu için, erken dönem Semitik anlayışta, “Rab” terimine besleyip büyüten anlamı verilmesi, Tanrı’ya götüren bir yaklaşım, hatta ilk yol olarak tasavvur edilebilir. Rab kelimesi ayrıca öğretmen, melik, hükümdar ve Tanrı anlamlarına gelmektedir. Önde gelen bazı dilbilimciler göre ise çok çeşitli çağrışımlara sahip olan **Rubûbiyyet** terimi, Kur’anî çerçevede şu anlama gelmektedir:

“Bir şeyi, tabiatında var olan yetenek ve ihtiyaçlarına uygun bir biçimde safha safha geliştirmek ve onu en mükemmel durumuna kavuşturmak.”

Rubûbiyyet böylece bir şeyin mümkün olabilecek yetkinliğine kavuşabilmesi için adım adım, safha safha besleyip büyütme sürecidir. Ancak Kur’anî yaklaşımda, Mevlânâ Âzâd’ın da işaret ettiği gibi, bu süreç daimî surette bir rahmetin tesiriyle olmaktadır. Mevlânâ Âzâd bir örnekle sözlerine şöylece açıklık kazandırmaktadır: Bir çocuk doğduğunda yaşamaya, beslenmeye ve sevk olunmaya meyilli olan hareketli bir et parçasından ibarettir. Derken annesi tarafından gösterilecek uzun bir şefkat, sevgi, koruma ve güler yüz süreci başlar. Bu süreç o çocuğun sadece zihnen veya bedenen büyümesine kadar değil, yetişkin olmasına kadar devam eder. Bütün bu süreçte her safhanın veya şartların durumuna göre değişiklik arz eden ve karşılanması gereken sayısız ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır.

Tanrı’nın hikmeti sayesinde annenin zihnine **Rubûbiyyet** (besleyip büyütme) özelliği aşılanmış ve böylece o anne çocuğunu ilk doğduğu andan itibaren yetişkinlik safhasına gelene kadar büyütmektedir. Çocuğun midesi herhangi bir şeyi hazmedemediğinde ona sadece süt verilir. Daha katı yiyecekleri kabul ettiğinde ona bu tür şeyler verilir. Ayakları üstüne basamadığı süre zarfında, gittiği

---

* H. A. Ali, “Rubûbiyyat” (Divine Providence), md. *Encyclopadia of the Holy Qur’an* (nşr. N.K. Singh, A.R. Agwan), Delhi 2000, IV, 1272-1283.

** Araştırmacı, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM).

her yere annesi onu kucağında götürür. Ayakta durabilecek duruma geldiğinde elleri ve parmaklarında tutarak, adım adım yürütmesine yardımcı olur.

“**Rubûbiyyet**” böylece bir kişinin bütün aşamalarda ve her safhada ihtiyaçlarının karşılandığı daimî bir süreçtir. **Kur’an**’ın Allah’ı “**Rab**” olarak takdim etmesi böylece daha kolay anlaşılabilir olacaktır. “**Rabbü’l-Âlemin**”, **Kur’an** tarafından “**Rab**”lık görevi bulunmasından dolayı Allah’a izafe edilen bir sıfattır. -ya da belirli bir toplumun veya sınıfın besleneni olduğu için kendisine böyle bir sıfat verilmiştir-. Bununla birlikte Allah bütün insanlığın ve âlemden varolan her şeyin “**Rabb’idir**”.

Lütuf ve İnâyet Düzeni: Mevlânâ Âzâd ilâhî **Rubûbiyyet**’in işlevinin belirli planlar neticesinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Her şey, değişkenlik gösteren her aşamada kendi varlığı için ihtiyaç duyduğu özel şeylerle donatılmıştır. Karıncalar yeryüzünde sürünür, solucanlar toprakta yollarına devam eder, balıklar suda yüzer, kuşlar havada uçar, çiçekler bahçelerde açar, filler ormanda dolaşır ve yıldızlar gökyüzünde dönerler. Ancak bunların hepsi Tanrı’nın koruyucu inâyetine dayanır ve onun lütfunu inkâr etmezler.

Gerçekte, çıplak gözümüzle idrak edemeyeceğimiz, küçük parçalara ayrılmayacak ölçekte sayısız yaratılış çeşitleri bulunmaktadır. Tanrı’nın inâyeti büyük cüsseli bir varlık olan file ihsan ettiği gibi bunların her biri için de gerekli olan varoluş şartlarını, beslenme ve büyüme imkânlarını hazırlamıştır. Bütün bunları insanoglu dış dünyasında gözlemleyebilir. Ayrıca kendi yaratılışına baktığında, varlığının her anında, Tanrı’nın **Rubûbiyyeti**’nin sevk ve idare ettiği bir hareketlilik dünyasını keşfedecektir.

“Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır. Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?” (ez-Zâriyât 51/20-21)

Hâricî Âlem: Kur’an, hayat şartlarının sağlanmasıyla Rubûbiyyet’in işlevi arasında ayırım yapmaktadır. Değişik biçimlerde yer alan etken ve şekiller hayatın varlığı ve devamı için önemlidir. Ancak onların sadece tedarik edilmiş olması bir Rubûbiyyet fiili olarak görülmez. Bu olsa olsa yaratıcı fiilin izahıdır. Diğer yandan “Rubûbiyyet” bu nesnelere uyumlu bir biçimde işleyen sistem ve şartların tedarik yönteminde yatmaktadır. Mesela, hayatın varolması için suya ve rutubete ihtiyaç duyulması gibi.

Hayat için belirli bir zaman diliminde bulunmadıkça ve belirli nitelikte olmadıkça, suyun kendi başına varlığı doğrudan bir anlam ifade etmeyecekti. Suyun yaratılışı, Kur’an’a göre, rahmet veya ilâhî lütfun bir göstergesidir. Onun yeryüzüne damla damla düşmesi, belirli mevsimlerde ve belirli niteliklerde her bir noktaya ulaşması, en küçük varlıkların dahi susuzluğunu gidermesi “Rubûbiyyet” in eseridir.

“Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter. Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza

hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz” (el-Mü’minûn 23/18-19)

Yukarıdaki âyette de ifade edildiği gibi, Kur’an, hayatın iyi yönlerinin önemine, her canlı nesne için hesaplandığı gibi, tabiatın her şeyi belirli ölçülerde tedarik ettiği, bütün bunların da özel bir plan çerçevesinde vuku bulduğu gerçeğine sıkça işaret eder:

“Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz” (el-Hicr 15/21).

“Her dışının neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü iledir”. (er-R’ad 13/8);

“Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık” (el-Kamer 54/49).

Yeryüzünde su var; ancak bu su özenli bir şekilde yeryüzüne dağıtılmıştır. Neden böyle? Güneş ışınları okyanusun yüzeyinden neden havaya doğru tabaka tabaka yükselir ve neden rüzgar onu havaya yükselecek ve tekrar belirli bir mevsimde damla damla incek şekilde dalgalandırır ve neden yağmur yağdığına belirli yerlerden su birikir ve o belirli yerler neden ihtiyacı kadarını çeker? Neden belirli mevsimlerde dağların zirvesinde kar bulunur ve bu karlar neden belirli zamanlarda eriyerek ovalarda kıvrım kıvrım dolaşan nehirlerle doğru akar ve yeryüzünün diğer yerlerini sular?

Bütün bunlar neden bu şekilde (bir düzen içerisinde) cereyan eder de başka şekilde devam etmez? Bunu Kur’an şöyle cevaplar: Tanrı’nın inâyeti tabiatta işlemektedir ve amacı da suyu bu şekilde ortaya çıkarmak ve yine özel bir biçimde dağıtımını sağlamaktır. Suyu yaratan unsur Allah’ın **rahmeti** veya lütfudur. Ancak yaşayan her canlı varlık için onu beslenme vasıtası haline getirmesi Onun Rubûbiyyet’i veya inâyet sıfatıdır.

“Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzün, fazlından (nasibinizi) arayasınız ve şükredesiniz diye (hayat ve bereket) müjdecileri olarak rüzgârları göndermesi de Allah’ın (varlık ve kudretinin) delillerindendir” (er-Rûm 30/46).

Hayatta en çok ihtiyaç duyulan şeyler bolca tedarik edilmiştir. Buna benzer biçimde, özel bir iklimde veya sadece muayyen bir şartta ihtiyaç duyulan şeyler de o iklime veya şarta bağlı olarak ihtiyaç duyulan iklimlerde veya şartlarda sınırlı biçimde karşılanmıştır. En başta ihtiyaç duyulan şey havadır. Bir insan yiyeceksiz ve susuz olarak bir süre daha hayatını devam ettirebilse de havasız kalamaz. Bu sebeple hava her yerde, yaygın biçimde bulunacak şekilde ihsan edilmiştir. Bununla birlikte havanın bulunmadığı herhangi bir köşeye rastlamak çok zordur. Havadan sonra önem sırasına göre ikinci olarak ihtiyaç duyulan sudur. Su da hava gibi en çok bulunan nesnedir. Dünyanın her tarafında, yerkabuğunun üstünde veya altında nehirler akmaya devam etmektedir. Buna ilaveten, tuzlu okyanuslardan suyu çekip alarak onu havada tatlandırarak ve depolayacak ve

gerektiğinde yeryüzüne tekrar geri döndürecek atmosferik etmenlerde işbaşındadır. Hava ve sudan hemen sonra yiyecek ihtiyacı gelmektedir ve bu ihtiyacı karşılayacak olan besinler de dünyanın her tarafına her canlı türünün hayat ihtiyacını giderecek şekilde bolca yayılmış bulunmaktadır.

Eğer bir kimse evrensel inâyetin işleyişini tefekkür edecek olsa, bu sistemin hayatı devam ettirmek ve onu bütün yönleriyle birlikte geliştirmek olduğunu açık bir şekilde anlayacaktır. Güneş orada ışık ve ısı vermek, okyanuslardan düzenli bir şekilde su çıkarmak (suyu buharlaştırmak) için durmaktadır. Rüzgarlar serinlik ve sıcaklık sağlamak için eser; bazan da denizdeki su damlacıklarını havaya sürükleyerek bulut katmanlarının arasına sokar; sonra bu bulutları tekrar suya dönüştürerek yağmur şeklinde yeryüzüne döndürür. Yeryüzü ise büyüme ve hayatın devamı için bir depo olarak kullanılan bir ev gibi hizmet görür; bağrına ekilen tohumlara ve büyüyen bitkilere hayat sunar.

Kıscacası hayat düzeni aralıksız bir şekilde böyle çalışmaktadır. Tabiattaki her şey hünerlerini sergilemekte, bütün sebepler de etkilerini ortaya koymaktadır. Bir şeyin büyüme istidadı gösterdiği anda bütün hayat mekanizması da dikkatini ona vermektedir. Güneşin olağanüstü hareketleri, mevsimlerin düzenli seyri, yeryüzünün imkânları, elementlerin birbirleriyle ortaklaşa hareketleri, karıncanın yumurtasını bırakışı, bir çiftçinin torbasındaki tohumları ekişi bütün bunların kanıtıdır.

“O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütuf olmak üzere) size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır”. (el-Câsiye 45/13)

“Rubûbiyyet” ya da inâyetin işleyişine dair en dikkat çekici şey, Mevlânâ Âzâd’a, göre onun metodik birliğidir, yani tek bir ilkenin bütün nesnelere işleyişini görmemizdir. Taş, hoş kokulu bir çiçekten farklı gözükebilir ancak her ikisi de varoluşunu ve sürekliliğini aynı biçimlerde almaktadır. Bir insan yavrusu ile bir bitki dalının farklı kanunlara ait oldukları gözükse de her ikisinin büyüme şekline baktığımızda onları birbirine bağlayan tek bir hayat ve büyüme düzeninin varlığını göreceğiz. Bir taş parçası, bir çiçek tomurcuğu, bir insan yavrusu, veya bir karıncanın yumurtası, hepsi belirli doğum zamanına-şartlarına sahiptir. Hepsi için yaşama şartları, henüz doğduklarında hazırlanmıştır. Çocukluk, ergenlik, gençlik, yetişkinlik ve olgunluk safhaları aynı şekilde devam etmektedir. Hepsi için büyüme ve yaşlanma, oluş ve yok oluş ortak bir durumdur:

“Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir (er-Rûm 30/54).

“Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı ol-

duklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır” (ez-Zümer 39/21).

Yiyecek ihtiyacının teminine bakınız! Hayvanlar içerisinde bazılarının yavrularının sütle, diğerlerinin çeşitli yiyeceklerle beslendiğini görürüz. Kendileri için tasarlanmış olan birbirinden farklı bu beslenme şekilleri üzerinde düşününüz! Mesela insanın durumunu ele alalım. Doğduğu anda yapısına en uygun olarak ihtiyaç duyduğu yiyecek insanın en yakınında bulunmaktadır! Anne, sevgisinden dolayı henüz yeni doğmuş bebeğini kucığına alır, bağrına basar ve tam orada bebek ihtiyaç duyduğu besin deposunu bulur. Ve daha sonra onun uymak zorunda kalacağı, gittikçe artan günlük besin ihtiyaçlarına ve bu ihtiyaçların karşılanmasına bakın! Başlangıçta bebeğin midesi çok hassas olduğu için nispeten sulu süte ihtiyacı bulunmaktadır. Bunun için anne sütü, diğer canlılar içerisinde bile, bebek için başlanacak en ideal besindir. Bebek büyüdüğünde ve midesi geliştiğinde (katı yiyecekler yemeğe başladığında), artık bebeklik çağı geride kalacaktır ve buna paralel bir biçimde artık annesinin göğsü de kurumaktadır. Bu çocuğun artık süte ihtiyaç duymadığını, diğer yiyecekleri alabilecek bir seviyeye geldiğini gösteren ilâhî inâyetin işaretidir.

“Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihâyet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et. Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm. Ve elbette ki ben Müslümanlarımdanım” (el-Ahkaf 46/15)

Yine, inâyet ilkesinin annenin tabiatına yerleştirdiği ve çocuğuna karşı her türlü zorluğa göğüs germesini temin eden sevgisini üzerinde de düşünün! Annede en yüce duyguların oluşmasına ilham eden işte bu sevgidir. Çocuğu uğruna annenin feda etmeyeceği hiçbir şey yoktur. Çocuk doğduğunda annenin şefkati ve sevgisi en yüksek noktadadır. Ancak çocuğun zamanla büyümesi neticesinde bu sevgi, daha küçük canlılarda görüldüğü gibi tamamen kaybolmasa da, aşamalı olarak yoğunluğunu ve sıcaklığını kaybetmektedir. Bu neden böyle olmaktadır? Çocuk doğduğu anda annedeki bu büyük şefkat duyguları neden aniden yükselir ve bir yere kadar devam eder de, neden bir süre sonra tedricen kaybolur?

Çünkü inâyet ilkesi böyle çalışmaktadır. İnâyet, çocuğun zayıf olduğu dönemde başkaları tarafından beslenmesi gerektiğini ister. Bundan dolayı, çocuğun beslenmesiyle ilgili hareket ettirici bir güç olarak annedeki şefkat duygusu yer edinmiştir. Annesinin yakın korumasına gerek duymadığı bir seviyeye çocuk ulaştığında, annedeki sevgi de aynı şekilde sürüp gitmez.

Doğrusu, bu sevginin aynı yoğunlukta sürüp gitmesi, anneyi gereksiz yere gelecek, çocuğun gelişimini de engelleyecektir. Çocuk ilk doğduğu bebeklik anında

hassas bakıma ihtiyaç duyar. Annenin sevgisinin bu dönemde yoğun olması bu nedenledir. Ancak çocuk yıllar içerisinde gelişip büyüdükçe, dışarıdan ihtiyaç duyduğu her türden yardım da azalacaktır. Yavrusu için bir annenin sevgisinin daima canlı kaldığından şüphe yoktur. Bununla birlikte bu sevgi çocuk büyüdükçe azalacaktır. Ancak bu sadece sosyal bir değerden ibaret olacaktır. Çünkü bebeklik dönemindeki annenin içgüdüsel itinası artık devam etmeyecektir.

Bununla birlikte canlılar arasında özellikle küçük canlılar açısından bazı yavruların bakımında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar özellikle daha küçük canlılar âleminde görülmektedir. Mesela, yumurtadan çıkan bir yavrunun beslenmesi annesinden doğan ve süt emmek zorunda olan bir yavrunun beslenmesinden farklıdır. İlk günden itibaren normal ya da sıradan bir şekilde yaşama eğiliminde bulunan bir yavru için yaşamının nasıl olacağını gösteren birileri tedarik edilmiştir. Tavuk yavrusu yumurtadan çıktığı andan itibaren yemini bulmak zorundadır. Ve annesi de bu yemi nasıl bulacağını kendisine öğretmektedir. Bazan, anne yavrusu için yemi kendisi bulduktan sonra onu kursağında eritip, bilâhare onu ağzını açarak bekleyen yavrusunun ağzına boşaltmaktadır.

Enfûsî Yön: İnâyetin dış dünyaya ait olan boyutundan ziyade iç dünyaya dair yönü daha da ilginçtir. Varlıkların sadece maddî yönlerinde değil, enfûsî yönlerinde de inâyet söz konusudur. Hayatın görülebilen maddî boyutlarındaki tedarik her ne olursa olsun, eğer her canlı bu tedariki doğru bir şekilde kullanabilecek dahili bir yetenekle mükafatlandırılmamışsa bunun bir değeri bulunmayacaktır. Her iki boyut da öylesine tasarlanmıştır ki enfûsî yetenekler hayatın dış dünyaya yönelik maddî ihsanlarıyla birlikte uyumlu çalışabilecek, büyümesine ve gelişmesine yardım edebilecek bir yetenekte bahşedilmiştir. Yaratılıştaki hayat (beslenme) vasıtalarını reddeden herhangi bir nesne bulunmamaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak, Mevlânâ Âzâd, Kur'an'ın da defaatle dikkat çektiği hayatın bu iki etmenini gündeme getirmiştir. üzerinde durmuştur. Birincisi İngilizce'ye kader olarak çevrilen "takdir" diğeri ise "hidâyet" ya da rehberliktir.

Takdirin anlamı özel bir görevi nicelik veya nitelik açısından olsun her şeye hamletmektir. Bu nedenle biz her şeyi doğasında bulundurduğu hâricî ve enfûsî yönleriyle birbirine irtibatlı olarak görürüz. Birbirine irtibatlı olan bu şeyler ve diğer şartlar mükemmel bir uyum içerisinde çalışmaktadır:

"Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O bir çocuk edinmemiştir, mülkünde ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir" (el-Furkan 25/2)

Burada şu soru ortaya çıkmaktadır: Her nesne neden kendine en uygun şartlarda büyür? Hâricî ve enfûsî yönleriyle bütün nesnelere neden çevrelerinin karakterlerine uygundur? Veya bunun tam tersi olarak neden çevreler içerisinde yaşayan nesnelere uygunluk taşırlar? Çünkü hayat şartı, yani **İlâhî takdir** böyledir ve hikmet sahibi yaratıcısı bunu böyle takdir etmiştir: **Takdir kanunu**

sadece canlı ve madensel dünyayla sınırlı kalmamıştır, ayrıca her şeyi idare etmektedir. Hatta gezegenler âlemi de bu kanuna bağlıdır.

“Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, aziz ve alim olan Allah'ın takdiridir” (Yâsîn 36/38)

Canlılar âlemi hayatını devam ettirmek ve gelişimini sağlamak için ihtiyacı olan her şeyi çevresinde bulur. Uçan kuş, yüzen balık, yürüyen dört ayaklı hayvanlar, sürünen böcekler yaşadığı çevreye uygun olan veya böyle bir çevrenin gerektirdiği vücuda sahiptir. Denizde yaşayan bir kara kuşu bulamazsınız, çünkü deniz bir kara kuşunun ihtiyaçlarını karşılayacak konumda değildir. Balık kuru zeminlerde üreyemez; çünkü kuru zeminler onun hayatına uygun değildir. Eğer bir nesne doğduğu çevreden başka bir çevreye geçerse hayat kanunu, yani takdir ile tenakuza düşecektir.

Her canlı varlığı sona erse veya var olmaya devam etse de tedricî olarak yeni muhitinin özelliklerine ve davranış biçimine uyacak bir yapı ve düzen geliştirmektedir. Çünkü her tür belirli bir çevreye uygun olabilecek bir biçimde şekillenmiştir. Soğuk bir iklimde büyüyen bir nesne sadece o iklime uyacak bir biçimdedir. Bu kural sıcak iklimlerde yaşayan nesnelere için de geçerlidir. Kuzey kutbunda hayatını sürdüren ayı, ekvator da görülmeyecektir. Sıcak kuşağın hayvanları kutuplarda bulunmayacaktır. Bütün bunlar tabiattaki dağılım yasaasının, bir tertibin, yani **takdir-i ilâhî**nin eseridir. Şimdi ikilinin diğerine, **hidâyet** konusuna geçebiliriz.

Hidâyet: ‘Hidâyet’ yol göstermek veya bir yola doğru yöneltmek anlamlarına gelir. Detaylı olarak dile getirilebilecek pek çok çeşidi bulunmaktadır. Burada sadece hidâyetin ilk biçimine yani yaratmanın bütün nesnelere için (mahlukât) kendisini doyuracak olan uygun beslenme yollarının sağlanmış olmasına dikkat çekilecektir. Bu hidâyet veya tabiatın yönlendirmesi gerçekte ilâhî inâyetin hidâyetidir. İnâyette mündemiç olan böyle bir hidâyet olmasaydı, yaratılışın hiçbir nesnesi çevresinde tedarik edilen yaşama ve büyüme vasıtalarından istifade edemeyecekti. Ve böylece hayat kendi fonksiyonunu sürdüremeyecekti.

Bu sevk edici güç, Kur’an’a göre, tabiatın içgüdüsel dürtüsünden veya duyu idrakinde varolan yetenekten başka bir şey değildir. Bir nesneyi hayat vasıtalarına çeken şey bu enfûsî güçtür. Bir insanın veya hayvanın yavrusu doğduğu andan itibaren içgüdüsel olarak ihtiyacı olan şeyin anne göğsünde olduğunu bilir ve derhal kendisini oraya doğru yönlendirir. Annenin göğsüne dokunduğu anda doğrudan emme süreci başlar. Bir kedi yavrusunun dahi doğduğu andan itibaren hatta daha gözlerini açmadan dahi annesinin kendisini yaladığı bir anda süt emmeye yöneldiğini görürüz. Hayata yeni adım atan bebek doğar doğmaz daha dış dünyadan etkilenmeden annesinin göğüslerinin beslenme kaynağı olduğunu

içgüdüsel olarak bilir ve hemen ağzını oraya doğru uzatır. Kendi duyu organlarından önce yavruyu beslenmesine sevk eden şey sahip olduğu içgüdüdür.

Şâyet evinizde bir kediniz varsa onun gebe kaldığında neler yaptığını fark edeceksiniz. Bunun onun ilk deneyimi olduğunu düşününüz. Yaklaşan doğum anını hissettiğinde öncelikle yavrularının kalabileceği güvenli bir yer aramaya koyulacaktır. En doğru yer için evin her bir noktasını, bütün kuytu köşelerini araştırır. Uygun bir yerde doğduğunda dahi yavruları üzerine titrer ve güvenlikleri açısından yerlerini devamlı surette değiştirir. Kediye bunu yaptıran, doğacak yavrularının güvenliğini düşündüren ve dahası onların güvenliğe ihtiyaçları olduğunu hissettiren şey nedir? Ona yavrularının doğduğu anı bildiren, düşmanlarını öğreten, an be an onların güvenlik için dolaştıran şey nedir? Açıkçası bu İlâhî Rubûbiyyet (inâyet) tarafından kedinin tabiatına yerleştirilmiş hidâyet içgüdüdür. Bu içgüdü yaşamasını ve hayatta kalmasını sağlamak için bütün canlılarda bulunmaktadır.

Hidâyetin ikinci aşaması duyumlar ve düşünme melekesidir. Daha aşağı derecedeki hayvanlar düşünme ve anlama yeteneğine sahip olmasa da hayatlarını devam ettirecek derecede ihtiyaç duydukları barınma, beslenme, üreme ve güvenlik gibi şeyler için duyu organlarının gücüne sahiptir. Tabi ki bu güç (içgüdü) hepsinde aynı derecede değildir. Bununla birlikte hepsine ihtiyaç duydukları oranda verilmiştir. Karıncada yiyeceğini bulup yuvasına getirmesi için çok şiddetli bir koku alma yeteneği vardır. Kartalın veya akbabanın görüşü çok iyidir; aksi takdirde avını bulamaz ve yükseklerde hedefine odaklanamaz. Bu hayvanlardaki içgüdü'nün ilk günlerinden itibaren veya sonradan ihtiyaçları neticesinde elde edilmiş şeyler olduğunu tartışmanın bir anlamı yoktur. Bu gücün onlarda doğanın bir hediyesi olduğunu bilmek yeterlidir.

Kur'an'a göre, açıkça görüldüğü gibi, Tanrı'nın Rubûbiyyeti, yaratılmış olan her nesne için kapsamlı bir tedârik planında kendini açığa çıkarır: Her nesnenin yapısına uygun bir orantı ve dağıtım (tesviye), herkese uygun bir kader veya karakter (takdir) ve hayatta serbestçe hareket etmesini sağlayacak olan hâricî ve enfûsî yönlendirme duygusu (hidâyet). Gerçekte, Kur'an bu ihsanların her birini zikretmek için özel bir dikkat göstermektedir. Şöyle buyurmaktadır:

“Yüce Rabbinin adını, yaratıp düzene koyan, takdir edip yol gösteren, (topraktan) yeşil otu çıkararak, sonra da onu kapkara bir sel artığına çeviren yüce Rabbinin adını tesbih (ve takdis) et”. (el-A'lâ 87/1-3)

Temel Amaç: Kur'an'ın, kâinatta cereyan eden hayatın doğasına işâret ederek Allah'ın Rubûbiyyet ameliyesini anlattığı durum budur. Bu anlatımın özel bir amacı vardır: Bir yandan bütün bunlar Allah'ın birliğinin delili olarak ortaya konur. Diğer yandan da bu olan bitenler insanı düşündürmeye sevk eder: Kâinat-

taki her şey, tek bir hayat ilkesi altında, birbirine irtibatlı biçimde ve özel bir amaca uygun olarak düzenlenmiştir. Hiçbir şey boşuna yaratılmamıştır:

“İşte biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir” (el-Ankebût 29/43),

“Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın...” (Âl-i İmrân 3/191).

Yaratılışın bu gâi (amaçlı) yönünü Mevlânâ Âzâd, tahlîk bi'l-Hakk olarak ya da önemli bir amaç için yaratma olarak tanımlamıştır. **Bi'l-hak** terimi Kur'an'ın değişik yerlerinde geçmekte olup hiçbir şeyin sebepsiz ve değersiz olmadığını vurgulamak için kullanılmıştır. Ayrıca var olan her şeyin varlığını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu şeyleri tabiatta bulabileceğini vurgular:

“Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz Allah, size muhtaç değildir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizden bunu kabul eder. Hiçbir günahkâr değerinin günahını çekmez. Nihâyet hepinizin dönüp gidişi, Rabbinizedir. Yaptıklarımızı O size haber verir. Çünkü O, kalplerde olan her şeyi hakkıyla bilendir” (ez-Zümer 39/7),

“Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme âyetlerini açıklamaktadır” (Yûnus 10/5).

Yine Kur'an'da **bi'l-Hak** sözcüğü tabiatın güzelliğini ifade etmek, ya da her şeyin bir güzellik ya da mükemmellik nesnesi olmasını arzulayan kâinattaki mevcut bir güzellik ya da uyum (harmony) yasaının bulunduğunu ileri sürmek için kullanılmıştır:

“Gökleri ve yeri olması gerektiği gibi yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş ancak O'nadır” (et-Tegâbün 64/3).

Aynı şekilde Kur'an, tahlîk bil-Hak ibaresinin zımındaki sebeplilik ilkesinden de söz etmektedir. Bu dünyadaki her şey hayatta kendi rolüne uygun bir yeteneğe ve bunun neticesinde elde ettiği sonuçlara sahiptir. Bu yetenek (veya özelliklerle) kendilerinden çıkan sonuçlar sabittir. Böyle olmasaydı hareketlerimizin iyi ya da kötü özelliklerine uygun sonuçları nasıl tahmin edebilirdik. Her şeyde iyi ile kötüyü ayıran tabiat yasaı insan davranışlarında geçerli olmayıp, başarısız mı olacaktır?

“Bu (Kur'an), insanlar için basiret nurları, kesin olarak inanan bir toplum için Hidâyet ve rahmettir. Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler ile bir mi tutacağımızı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!” (el-Câsiye 45/20-21).

‘Âhiret’ hayatı ya da ölümden sonraki hayat da ‘tahlîk bi'l-Hakk'ın tabii bir sonucudur. Âlemdaki her şey belirli bir amaç için hareket eder ve belirli bir hedefe doğru ilerler. İnsan hayatının da belirli bir amacı ve ulaşması gereken bir

hedefi vardır. Hedef de âhiret hayatıdır. Aksi takdirde insanın sadece kısa bir süre yaşaması için yaratıldığını ve daha sonra yok olup gideceğini düşünmek makul değildir:

“Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Âhiret’ten ise, onlar tamamen gafilirdiler. (er-Rûm 30/7)

“Kendi kendilerine, Allah’ın, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların birçoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkar, etmektedirler.” (er-Rûm 30/8)

Allah’ın Birliğinin İspatı: Kur’an’ın, Rubûbiyyet’in fonksiyonu başta olmak üzere önde gelen ilkelerini desteklemek amacıyla ilâhî sıfatların sergilenmesine dikkat çekmesini burada ifade etmek gerekir. Tanrı’nın birliği konusunda, mesela, kâinatın işleyişi, her şeyi düzenleyişi, bu sebeple içerisindeki her şeyin hayata katkısının bulunması, büyümesi ve her bir durum için faydalı olması, içgüdüsel olarak insanda bütün evreni ve hayatı var eden, onu koruyan ve bu açıdan belirli niteliklere sahip olması gereken bunun yanında mükemmel ve hatasız olan varlıktaki bu işleyişin onsuz asla gerçekleşemeyeceği inancını oluşturur. Kur’an şöyle sorar: İnsanın içgüdüsel kendisini, bütün bu âlemin kendi başına var olduğunu, bir amacı veya hedefi bulunmadığını inanmaya sevk edebilir mi? Böyle bir varlık makinesinin şu an olduğu gibi herhangi bir tasarımcısının olmaması mümkün müdür? Bütün bu hayat düzeni, varlığını sadece, cansız bir madde ve duygusuz bir elektron olan, kör ve sağır, iradesiz ve akılsız bir tabiata mı borçludur?

Eğer durum yukarıdaki gibi olsaydı, inâyetin fonksiyonu her yerde işleyecek, ancak arkasında bir fâil bulunmayacaktı. Her yerde bir düzen olacak ama bir düzen sağlayıcı (tasarımcı) bulunmayacaktı. Sevgi (rahmet) veren olacak ancak bu sevginin kaynağı bulunmayacaktı. Kısacası, her şey var olacak ama bütün bunlar hiçbir şey olmadan gerçekleşecekti Halbuki insan doğası için failsiz bir eylemin olabileceğine, düzenleyici olmadan bir düzene, herhangi bir şey olmaksızın bir plana inanmak çok zordur. İnsanın içgüdüsel böyle bir şeyin olamayacağını haykıracaktır. Doğası öyle şekilde oluşturulmuştur ki böyle bir şeyin asla vuku bulamayacağını, aksine bir yaratıcının sayesinde olacağını kabul edecektir. İnançsızlık şüphesine geçit yoktur.

Kur’an’a göre kâinatın işleyişini tefekkür eden ve buna rağmen her şeyi kuşatıcı inâyetin varlığını inkar etmek insanın tabiatına aykırıdır. İnsan cehalet ve kibirden dolayı her şeyi inkar edebilir. Ancak kendisine karşı çıkamaz. Çevresine baktığı zaman ilâhî inâyetin her yerde bulunduğunu görecektir. O kişinin tabiatı gördüğü şeylerin Tanrı’nın inâyeti olmadan varolamayacağını ilan edecektir.

Kur’an’ın takdim tarzı önermeler ileri sürmek, entelektüel ifadeler kullanmak ve iddiasını tartışmalar üzerine kurmak değildir. Diğer yandan muhatabı ise insanın tabii içgüdüleri ve yetenekleridir. Tanrı kavramının insanın fitratında

bulduğuna işaret eder. Eğer bir insan buna kayıtsız kalırsa bu kayıtsızlığa karşı uyarılması gerekir. Fakat buna karşılık uygulanacak yöntem bütünüyle entelektüel olmayacaktır. Öncelikle insanın gönlüne hitap edilmeli ve şuuru uyandırılmalıdır. Böyle yapıldığında inanmak için onun herhangi bir argümana ihtiyacı bulunmayacaktır. İnanç bu durumda ona tabii gelecektir. Bu yüzden Kur'an insanın kendi tabiatını yine kendisine karşı bir düşman olarak şöyle ifade etmiştir:

"Artık insan, kendi kendinin şahididir. İsterse özürlerini sayıp döksün" (el-Kiyâme 75/14-15).

Yine Kur'an doğrudan insan doğasının kendisine hitap ederek, kalbinin derinliklerinden şu sorulara cevap vermesini bekler:

"(Resûlüm!) De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlerle kim mâlik (ve hakim) bulunuyor? Ölüden diriye kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?" (Yûnus 10/31)

"İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıdıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?" (Yûnus 10/32)

"(Resûlüm!) De ki: Hamd olsun Allah'a, selam olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?" (en-Neml 27/59)

"(Onlar mı hayırlı) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? O suyla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik. Allah'tan başka bir tanrı mı var! Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir güruhtur". (en-Neml 27/60)

"(Onlar mı hayırlı) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından (yer altından ve üstünden) nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var! Doğrusu onların çoğu (hakikatleri) bilmiyorlar" (en-Neml 27/61)

"(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hakimleri kılan mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!". (en-Neml 27/62)

"(Onlar mı hayırlı) yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? Allah'tan başka bir tanrı mı var! Allah, onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehdir". (en-Neml 27/63)

"(Onlar mı hayırlı) yoksa ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi hem gökten hem yerden rızıklandıran mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var! De ki: Eğer doğru söylüyorsanız siz kesin delilinizi getirin!" (en-Neml 27/64).

Burada sorulan her biri soru kendi içerisinde bir iddiadır. Her biri için de birer cevap bulunmaktadır. Bu durumu hesaba katması için insan doğası da evrensel ve kabul edilmiş bir etmendir. Tanrı'nın vahdaniyetini ve inâyet sisteminin

değişik boyutlarını vurgulamak için âlemdeki her nesne için tedarik edilen hayat amaçlarına Kur'an da sayısız referanslar yapılmıştır.

“İnsan, yediğine bir baksın! Yağmurlar yağdırdık; sonra toprağı göz göz yarıdık; bu suretle orada ekinler bitirdik; üzümler, yoncalar, zeytinlikler, hurmalıklar, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik. (Bütün bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir.” (Abese 80/24-32)

“İnsanoğlu baksın” ifadesi üzerinde düşününüz! Mamafih kayıtsız insan zamanla reşit hale gelebilir ve fakat hayatın gerçekleriyle yüzleşmekten kaçabilir. Ancak bu gerçekler kendi evrensellikleri ve boyutları içerisinde daima onun önüne çıkacaktır. Birisi dünyadaki her şeye karşı gözlerini kapayabilir. Fakat o kendi hayat vasıtalarına gözlerini kapayamaz. Mesela, önüne koyduğu yiyeceğe bir baksın! Sözelimi buğday tanesine! Onu avucunun içine koysun ve o buğday tanesinin o ana kadar geçirdiği aşamaları iyice düşünsün. Bu önemsiz bir buğday tanesinin kendi başına varolması mümkün mü? Bütün hayat onun özel bir şekilde büyümesine borçlu değil mi? Böylesine organize olmuş hayat işlemeye başladığında bu işleyişi idare eden bir yönetmenin –düzenleyicinin- olmadığı nasıl söylenebilir? Nahl sûresinde bu arguman farklı bir biçimde şöyle dile getirilmektedir:

“Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır” (en-Nahl 16/66)

“Zira size, onların karınlarındaki fişki ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz. Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır” (en-Nahl 16/67)

“Rabbin bal arısına: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir’, diye ilham etti (en-Nahl 16/68)

Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır” (en-Nahl 16/69)

Her ne kadar Kur'an yaratılış âlemini bir Yaratıcının varlığı için delil olarak sunsa, hayat düzenine ve hayatın evrende gelişmesine işaret etse de bununla sadece yönetici bir aklın varlığını kanıtlamayı değil, ayrıca bu düzenin hatasız ve mükemmel olduğunu, dolayısıyla bir Hakîm (akıl) tarafından düzenlendiğini göstermeye çalışmıştır.

Başka biri bunu daha güzel bir biçimde açıklayabilir. Bu dünyadaki her şeyin beslenmeye ihtiyacı bulunduğunu ve o şeylerin de tedarik edildiğini biliyoruz. Dolayısıyla bunları yapacak birinin olması gerekir. Peki kim olabilir? Beslenmeye muhtaç insanın bizzat kendisi olamaz. Bu ispat metodunun yer aldığı aşağıdaki âyetleri okuyun:

“Şimdi bana, ettiğinizi haber verin” (el-Vâkıa 56/63),

- “Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?” (el-Vâkıa 56/64)
- “Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız” (el-Vâkıa 56/65)
- “Doğrusu borç altına girdik” (el-Vâkıa 56/66)
- “Daha doğrusu, biz yoksul kaldık” (derdiniz) (el-Vâkıa 56/67)
- “Ya içtiğiniz suya ne dersiniz?” (el-Vâkıa 56/68)
- “Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?” (el-Vâkıa 56/69)
- “Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?” (el-Vâkıa 56/70)
- “Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi” (el-Vâkıa 56/71)
- “Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz?” (el-Vâkıa 56/72)
- “Biz onu bir ibret ve çölden gelip geçenlerin istifadesi için yarattık” (el-Vâkıa 56/73).

Âhiretin Varlığının İspatı:

Tahlık bi'l-Hak terimi ayrıca ‘âhiret’ ya da ‘ölümden sonraki hayata’ olan ihtiyacı da tartışmaktadır. Çünkü âhiret, yeryüzündeki hayatın kendisine doğru ilerlediği hedef, varış noktasıdır. Dolayısıyla insanın dünyada sadece birkaç dakika yaşayıp daha sonra tamamen yok olacağını sanmak, düşünülebilecek bir şey değildir. İnsanoğlu gibi dünya üzerinde en güzel şekilde tasarlanan ve gelişimi çok titiz bir şekilde sağlanan bir nesnenin varlığının anlamı ve amacı olmalıdır. Böyle bir varlık dünyada biraz dolaşmak ve daha sonra sonsuza değin yok olmak için yaratılmamıştır. Her şeyi özel bir sebeple yaratan kâinatın yaratıcısı, yaratmış olduğu en değerli varlığı, yani insanı, değersiz bir nesne gibi başıboş bırakmayacaktır:

“Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?” (el-Mü’minûn 23/117)

“Kendi kendilerine, Allah’ın, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların birçoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr, etmektedirler” (er-Rûm 30/7)

Buraya kadar konu Kur’an’ın anlaşılır metoduyla ortaya konmaya çalışıldı. Bununla birlikte, bilim dilinde, birisi insanın yaratıcı evrimin neticesinde ortaya çıkan en son ve en soylu halka olduğunu ileri sürebilir. Mevlânâ Âzâd’a göre eğer biz geriye bakersak, yaratılıştaki hayatın ilk dürtülerine geri gittiğimizde, yeryüzündeki hayatın insanın kemalini amaçlayan ve ölçülemeyecek derecede genişliği olan bir gelişim süreci olduğunu göreceğiz. Diğer bir deyişle, tabiat, akışından itibaren en soylu parçasının, yani insanın, şekillenmesi için milyonlarca yılını harcadı. Yeryüzünün güneşten koptuğu günden itibaren geçen süreyi, soğuması, sıcaklığının yaşanabilir bir dereceye düşmesi ve insan hayatı için müsait olmasına kadar geçen uzun süreyi bir an için göz önünde bulunduralım! Kim bilir ilk canlı hücrenin, protoplazmanın ortaya çıkması için ne kadar süre geçti; bir insan vücudunu şekillendirmesi ne kadarını aldı; aşağı bir düzeyden yüksek bir seviyeye

doğru ne kadar sürede çıktı; ve bugünkü şeklini ne kadar sürede aldı? Ve kim bilir insanoğlunun kültürel arenada yerini almasından önce gerekli aklı düzeyinin oluşumu için ne kadar süre geçti? Eğer yeryüzünün şekillenmesinden itibaren tasarlanan bütün şeylerin insanın uzun hayatı ve gelişimini sağlamak için olduğunu ileri sürersek yanılmış olmayız.

Burada şu soru gündeme geliyor: Tabiatın son derece dikkatli bir şekilde işlediği bir nesne (insan) yeryüzünde sadece kısa bir süreliğine yemek ve içmek için mi bulunur ve daha sonra sonsuza değin ortadan nasıl kaybolur? Benzer bir soru daha karşımıza çıkıyor: Eğer insan hayatı daha iyi bir forma kavuşmak için daimî olarak bir değişiklik dizgisinden geçmişse, aynı sürecin gelecekte devam etmesini neden beklemeyelim? Eğer geçmişteki insan hayatının daha iyiye ulaşmak için ardı ardına değişiklik sürecinden geçtiği söyleniyor ve buna şaşırıyorsak, şu andaki hayatın daha iyi bir hayat için sona ereceği söylendiğinde neden kuşkulamıyoruz?

“İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır! O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi? Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti” (el-Kıyâme 75/36-38)

“Ki, siz elbette halden hale geçeceksiniz” (el-İnşikâk 84/19).

Vahyin İspatı:

Aynı şekilde Kur’an, Rubûbiyyet yahut ilâhî inâyet düzeninden hareketle insan hayatında etkin olan iyilik ve kötülük prensibine ve ilâhî vahiy kanıtına dikkatleri çeker. Mevlânâ Âzâd, fizikî büyüme ve gelişme için ihtiyaçlarımızı karşılayan âlemlerin rabbinin Rabbu'l-âlemîn rûhî sağlığını atlamasının veya insanın rûhî ihtiyaçlarının tâbi olmayacağı bir hayat sistemini düzenlemeyeceğini sanmanın imkânsız olacağını belirtmektedir:

“Kitap, aziz ve hakîm olan Allah tarafından indirilmiştir” (el-Câsiye 45/1).

Ayrıca Kur’an vahiy gerçekliğinden şüphe edenlerin varlığından da kesinlikle haberdardır:

“(Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedir" dediler. De ki: Öyle ise Musa'nın insanlara bir nûr ve Hidâyet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'an'da) size öğretilmiştir. (Resûlüm) sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar!” (el-En'âm 6/91)

Yukarıdaki âyette de ifade edildiği gibi, Kur’an maddî dünyamızdan benzerlikler kurarak, fizikî ihtiyaçları sistemli bir biçimde (Allah tarafından) karşılanan insanın, rûhî ihtiyaçlarının da aynı şekilde, Allah tarafından karşılanmış olduğunu anlatır.

Kaynakça:

- Ahmad, Anis, "The Miracle Called *Qur'an* at the Mercy of Charlatans," *Al-Ittihad*, Vol. 15/2, 1978, pp. 45-62.
- Ahmad, Rashid, "Qur'anic Exegesis and Classical Tafsir", *Islamic Quarterly*, Vol. 12/1-2, 1968, pp. 71-119.
- Izutsu, Toshihiko, *God and Man in the Koran*, Tokyo, Keio Institute of Linguistic Studies Keio University, 1964.
- Makino, Shinya, "Creation and Termination. A Semitic Study of the Structure of the Qur'anic World-View", *Studies in Humanities and Social Relations*, Vol. XII, Tokyo, 1970.
- Pickthall, M.M., *The Meaning of the Glorious Koran*, New York, New American Library, 1983
- Rahman, A.M.N. Wahidur, "Abu Al-Kalam Âzâd's Approach to the *Qur'an*", *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh*, Vol. XXXI, June 1986, pp. 30-32.
- Ringgren, Helmer, "The Conception of Faith in the *Qur'an*", *Oriens*, Vol. IV, 1951, p. 11.